

Kas vaid e-kirjast piisab?

Kersti Lepajõe

Tartu ülikooli dotsent

Keele- ja suhtlemisoskus on üks põhialustest, millele saab inimene rajada oma eduka toimetuleku ühiskonnas. Hea eesti keele oskus on tulemuslike kõrgkooliõpingute alus ning toetab hakkamasaamist töös ja argielus. Rikas sõnavara, ladus ja kirjakeelne väljendusviis, asja- ja olukohane suhtlemisoskus on need parameetrid, mille järgi edukat keelelist toimetulekut hinnatakse. Gümnaasiumi lõpetamisega lõpeb paljude jaoks eesti keele süstemaatiline õpe, kui just ei õpita humanitaaraineid. See tähendab, et oskused, mis gümnaasiumi lõpuks omandatakse, on keelelise toimetuleku aluseks kogu elu. See aga, mida oskama peaks, on seaduses kirjas ehk gümnaasiumi lõpetaja pädevused on sätestatud riiklikus õppekavas. Seal on fikseeritud ka õpitulemused, mis gümnaasiumi lõpetaja peaks saavutama. Nimetagem siin mõnd olulisemat: gümnaasiumi lõpuks väljendab õpilane ennast nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses selgelt, eesmärgipäraselt ja üldkirjakeele normide järgi; valib suhtluskanaleid ja väljendusvahendeid, lähtudes funktsionaalsetest, eetilistest ja esteetilisest kaalutlustest; oskab tekstide loomiseks leida, kriitiliselt hinnata ja kasutada eri laadi teabeallikaid; teab tekstide ülesehituse põhimõtteid, analüüsib ja hindab kriitiliselt avalikke tekste; oskab kasutada keelekäsiraamatuid tekstide koostamisel ja korrigeerimisel.

Kas õpiväljundid ka tegelikult saavutatakse ehk milline on kõrgkooli esmakursuslaste eesti keele oskuse tase – seda on uuringurühm välja selgitanud kaks korda. Esimene uuring tehti 2010. aastal, teine, nn kordusuuring 2015. aastal. Uuringute läbiviimist rahastas haridus- ja teadusministeerium. Eesti keele oskuse taseme uuringu eesmärk oli püstitatud järgmiselt: analüüsida esimestel kursustel õppivate üliõpilaste eesti keele oskust ja anda hinnang gümnaasiumi riiklikus õppekavas sätestatud pädevuste saavutamisele. Uuringurühma kuulusid professor Martin Ehala (TÜ), professor Krista Kerge (TLÜ), dotsent Kersti Lepajõe (TÜ) ja

lektor Kadri Sõrmus (TÜ). Uuringus kasutatav test tuli sooritada selleks loodud e-keskkonnas. Testi ülesanded olid täpselt samad nii 2010. kui ka 2015. aasta uuringus. See andis võimaluse võrrelda praeguste üliõpilaste keeletaset viie aasta tagusega.

Kas siis oskused on paranenud, nagu me eeldada võiksime? Vastus on: ei ole paranenud. Oskused on jäänud täpselt samale tasemele. 2015. aastal oli testisooritajate keskmine tulemus 56,94 punkti, 2010. aastal 56,98 sajast võimalikust. Ometi on vahepeal rakendunud uus õppekava, välja on antud õpikuid, mis peavad enam silmas funktsionaalse keelekasutuse oskuste parandamist, koolitatud on emakeeleõpetajaid. Aga ikkagi võib täheldada paigalseisu, osa valdkondades isegi tulemuste halvenemist.

Mida ja kuidas testiti?

Elektroonilises testis tuli sooritada seitse ülesannet, mis mõõtsid nii kirja-keeleoskust kui ka funktsionaalse keelekasutuse oskust. Kirjakeeleoskust testiti nii õigekirjaoskuse kui ka sõnavara ulatuse mõõtmisega, kusjuures testitavad võisid kasutada kõiki elektroonilisi keeleressursse, sõnastikke, õigekirjakorrektorit jms. Funktsionaalse keeleoskuse mõõtmiseks kasutati ülesandeid, mis testisid e-kirja kirjutamise oskust, mittelineaarse teksti (tabelid, graafikud) lugemise ja mõtestamise oskust ning suulise loengu kuulamist ja sellest adekvaatsete järelduste tegemise oskust. Lisaks sellele oli üks ülesanne, millega mõõdeti teksti mitmeti mõistetavuse tajumist.

Nõusoleku elektroonilist testi sooritada andis 209 üliõpilast, tegelikult tegi testi 187 tudengit. 2010. aasta uuringus oli testi sooritajaid 263. Viimase uuringu puhul osutus üliõpilastelt nõusoleku saamine palju keerulisemaks, kui oleksime arvanud. Samuti torkas silma, et mitte kõik ei sooritanud testi lõpuni, paljudel jäi test pooleli just funktsionaalse keelekasutuse ülesannete juures. See aga mõjutas omakorda lõpptulemust. Sotsiodemograafilised taustaandmed jättis esitamata 33 üliõpilast, mis halvendas tulemuste ülevaadet ülikoolide ja erialade lõikes. Esitatud andmete alusel oli kõige paremini esindatud Tartu ülikool (44%), Tallinna ülikool (20%) ja Eesti maaülikool (13%). Erialati olid kõige paremini esindatud humanitaarteaduste üliõpilased (29%), õigusteaduse üliõpilased (25%) ja reaalteaduste üliõpilased (16%). Sotsiaalteaduste ja kasvatusteaduste üliõpilasi oli testisooritajate hulgas vähem, vastavalt 12% ja 11%. Soolise jaotuse osas oli ülekaal naisüliõpilaste käes (56%). Enamik testisooritajatest

oli ülikooli astunud 2013. või 2014. aastal, seega oli põhiliselt tegemist esmakursuslastega.

Millised olid testi tulemused?

Nagu enne nimetatud, on tudengite eesti keele oskuse tase jäänud võrreldes viie aasta tagusega samaks. Õigekeelsusoskus on paranenud kolme punkti võrra (2015 – keskmine 63 punkti, 2010 – keskmine 60 punkti), aga funktsionaalse keeleoskuse tase on kolme punkti võrra langenud (2015 – keskmine 52 punkti, 2010 – keskmine 55 punkti). See teeb murelikuks, sest 2015. aasta uuringu tulemuste põhjal on vahe õigekirjaoskuse ja funktsionaalse keelekasutuse oskuste vahel kasvanud 11 punkti suuruseks. Kas siis on tõesti nii, et koolis omandatakse õigekirja ja morfoloogiliste vormide moodustamise oskus, aga see, kuidas keelt kasutada, mida ja kuidas keele abil suhtlusolukorda arvestavalt silmas pidada, on tagaplaanil? Paraku võib sellist tendentsi tõesti märgata.

Keelekasutuse oluline osa on keele sõnavara tundmine. Sõnatundmise keskmine tase oli testi piires hea. Nõrgem oli harvemate poeetiliste sünonüümide, peamiselt omadussõnade tundmine. Raskusi valmistasid sõnad *kärner, kvantiteet, protsent, sadakond, saalima, krõbe, kirgas, tarmukas, varmas, küütlemä, könt*. Paremini tuntakse seda osa sõnavarast, millega emakeeleõpetuses tehakse teadlikku tööd. Rõhutamist vajab, et sõnavara arendamine pole ainult eesti keele ja kirjanduse õpetaja vastutusvaldkond, sellesse töösse peaksid panustama kõigi ainete õpetajad. Koolilõpetaja funktsionaalse kirjaoskuse nimel tuleb kõigis ainetes ühendada aine ja keeleõpe.

Õigekeelsusülesande analüüs näitas, et kuigi keskmine sooritustase on 62 punkti, on kehvi üksikvastuseid valimis üsna palju. See näitab üliõpilaste ulatuslikku ebakindlust. Õigekeelsuses vajavad gümnasistid individuaalset tähelepanu, et oma ebakindlust ületada. Aga õigekeelsus saab probleemiks just siis, kui see on seotud tekstimoodustusega, siis ilmnevad sõnavalikuvead, käänamis- ja sidumis- ning ühildumisvead kõige selgemalt. Töörühma soovitus on, et arvutitekstide kirjutamisel peaksid õpetajad enam nõudma õigekirjakorrektori kasutamist, nii et sellest kujuneks harjumus. Ühtlasi on see viis, kuidas iga teksti kirjutamisel korrektne keelekasutus fookusesse seada.

Funktsionaalset keelekasutust mõõtvate ülesannete hulgas oli selline, kus oli vaja kirjutada ametiasutusele e-kiri. Kirja kirjutamise ülesandega

testiti nii vastava žanri tundmist, funktsionaalset lugemist kui ka infootsinguoskusi. 75% üliõpilastest sai e-kirjaga kenasti hakkama, osatakse end arusaadavaks teha ja oma probleemi adekvaatselt esitada ning tuntakse ka kirjažanrile omast, nagu pöördumised, viisakusvormelite kasutamine jms. Hea tulemus näitab, et tõenäoliselt pole vaja e-kirjale gümnaasiumiõpetuses rohkem tähelepanu pöörata, sest ka viie aasta taguse testi tulemused näitasid, et e-kirja kirjutamisega pole probleeme.

Probleemaatiliseks osutus ülesanne, mis testis suulisest tekstist arusaamist. Kuulata tuli Siim Kallase ettekandest kuue minuti pikkust lõiku ja seejärel vastata viiele küsimusele. Ettekande kuulamise ajal oli soovitatud teha märkmeid. Kui 2010. aastal oli ülesande sooritanute keskmine punktisumma 53,9, siis 2015. aastal oli see vaid 38,9. Hea ja väga hea soorituse tegi 7,5% vastanuist, 55% üliõpilaste tase jäi alla 50 punkti. Selline tulemus on üsna ehmata – üle poole testitust ei suutnud suulisest ettekandest talletada muud kui vaid üksikuid detaile. Selline tagasihoidlik tulemus teeb keerukaks kõrgkooliõpingud, kus loengud ja info ammutamine suulise esituse najal on valdav tööviis.

Keeruliseks osutus ka mittelineaarse teksti (tabelid, graafikud jms) tõlgendamise ülesanne. Vähenenud on keskmine punktisumma: 2010. aastal oli see 49 punkti, 2015. aastal 46 punkti. Tabelite ja jooniste interpreteerimine osutus raskeks seetõttu, et ei süvenetud piisavalt, tehti ennatlikke ja meelevaldseid järeldusi. Mittelineaarsete tekstide lugemise oskus on aga hädavajalik, seda enam, et sellega puututakse kokku ka teiste ainete õpinguis. Ka selles vallas on emakeele ja teiste ainete õpetajate koostöö möödapääsmatu, sest see on osa funktsionaalsest lugemisoskusest, mille tulemuslikkuse eest vastutavad lõppkokkuvõttes kõik õpetajad.

Ümbersõnastamisülesande eesmärk oli hinnata sõnumi lahtimõtestamise ja seejärel teksti uuesti formuleerimise oskust. Tekst ise oli keeruline ja kantseliitlik. Vastaja pidi samal ajal pöörama tähelepanu nii sisule kui ka vormistusele. Üle poole vastajaist sai siiski ülesandega päris kenasti hakkama. Häirivalt suur oli aga töö pooleli jätnute hulk.

Mida kahe testi võrdlusest järeldada?

Keskmine tase on viie aasta jooksul jäänud samaks, see tähendab, et uus õppekava, uued õpikud ja õpetajate koolitamine pole tegelikult nimetamisväärselt tulemust andnud. Võib ju olla, et ka paigal püsimine on tulemus,

sest kui vaadata konteksti, milles meie noorte keelekasutus areneb, siis pole see just iga kord stiilitunnet, sõnavararikkust ja korrektset keelekasutust soosiv. Pigem on esiplaanil argikeelsus, kõrgstiilseid häid eeskujutekste, mille najal õppida, jääb üha vähemaks. Oma mõju on netikeelel kui suulise ja kirjaliku keelekasutuse vahevormil. Neis tingimustes polegi ehk paigalseis halb. 2015. aasta testitulemustele avaldasid mõju ka paljud need poolikud tulemused, mis johtusid testi katkestamistest.

Kõrgkoolide lõikes olid paremad tulemused Tartu ülikooli üliõpilastel (keskmine 68 punkti), sama tulemuse saavutasid ka Tallinna Tehnikaülikooli üliõpilased, Tallinna ülikooli üliõpilaste tulemuste keskmine oli 58 punkti ning Eesti maaülikooli üliõpilastel 56 punkti. Erialade lõikes olid kõige paremad õigusteadust õppivad tudengid (keskmine 72 punkti), järgnesid humanitaarteaduste õppijad (keskmine 65 punkti) ja reaalteaduste õppijad (keskmine 60 punkti). Muret tekitab see, et kasvatusteaduste üliõpilased on mõlemas testis saavutanud kesiseid tulemusi (keskmine vaid 52 punkti). Tulevased õpetajad peaksid aga olema just need, kel kirjakeele ja funktsionaalse keelekasutusega probleeme ei ole.

Kuidas edasi?

Töörühm on pakkunud oma soovitusel, mida tasuks õppe arendamisel silmas pidada. Esiteks tuleks tõhustada kõigi ainete õpetajate ettevalmistust tekstitööks nii ülikoolide õppekavadesse vastavate ainete lisamise kui ka õpetajate täienduskoolituse kaudu. Teiseks vajab tähelepanu sõnavara ja tekstitöö sidumine, seda mitte ainult eesti keele ja kirjanduse tundides, vastav metoodika tuleks välja arendada ka teiste õppeainete tarbeks. Kolmandaks peab enam tähelepanu pöörama nii kuulamisele kui ka kõnelemisele – suuline keelekasutus peaks arenema võrdselt kirjalikuga. Õigekeelsuses vajab 30% õpilastest individuaalset lähenemist, et oma ebakindlust ületada. Töörühm pidas oluliseks eksamiarendust. Eksamite ja hindamismeetodite teaduslik analüüs peaks tulevikus looma eesti keele riigieksamist õpilaste funktsionaalse keeleoskuse hindamiseks hea instrumendi.

Huvi korral saab uuringuga lähemalt tutvuda aadressil <https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/49689/Funktsionaalse%20keeleoskuse%20uuring.pdf?sequence=1&isAllowed=y>